

עובד קבוע

<<< עמרים גיל

הפוליטיקה של הקיץ

הגיעה העת להעלות לראש סדר היום הכלכלי-חברתי את סוגיית השעות הנוספות. מתחת לנושא המשמים, לכאורה, מצויה סוגיה ציבורית בוערת, הנוגעת בזרמי העומק של שוק העבודה. חופשת הקיץ היא הזדמנות פז לדון בה.

כבכל שנה, גם בקיץ הקרוב ייהנו עובדים רבים מחופשה, תרבות פנאי, בילוי עם המשפחה והחברים, תיירות וקניות. הדבר יתרומם, לכאורה, למשק הישראלי ול"צמיחה". אלא שמאחורי התמונה הורודה הזו מסתתרת מציאות נצלנית, בה שיעור הולך וגדל של עובדים עניים – רבים מהם נשים – משלם את המחיר. מדובר בדרך כלל בעובדי קבלן ושירותים, הנאלצים לעבוד לאורך שעות נוספות וארוכות, לרבות בסופי שבוע, וללא גמול ראוי, כדי לאפשר לעובדים אחרים לנפוש. הקונצנזוס הדרוויניסטי מכשיר כמובן את הניצול בטענה ש"זה עדיף להם מאשר להיות מובטלים".

חופשת הקיץ היא דוגמא בלבה ככלל, סוגיית השעות הנוספות עברה – בדומה לסוגיות כלכליות-חברתיות אחרות בישראל – תהליך מסוכן של דה-פוליטיזציה. מה שאמור היה להיות נושא ציבורי ראשון במעלה, הנוגע לתפיסת העבודה ולחלוקת התעסוקה במשק, הוסר כליל מסדר היום. השיח השמרני דורש "גמישות" ו"התייעלות", ורואה על כן בעבודה בשעות נוספות משום "חוק טבע" ממנו העובדים יכולים רק להרוויח.

ואולם, חוק שעות עבודה ומנוחה – המסדיר את הסוגיה – קובע איסור על העסקה בשעות נוספות. זוהי ברירת המחל, ולא ניתן לשנותה אלא אם מדובר במקרים חריגים של "משרת אמון" או חוסר יכולת לאמוד את השעות הנוספות (בעיקר לעובדים בכירים). הרציונל הוא פרוגרסיבי, לאחר שעד ראשית המאה ה-20 חויבו עובדים לעבוד מסביב לשעון. זכור לרעה המקרה הידוע מלפני כמאה שנים של פרשת לוקנר בארצות הברית, כאשר עובדות קשות

יום חויבו בחווה העבודה לעבוד במאפיה לאורך שעות ארוכות, ובית המשפט אישר זאת בשם "חופש החווים".

מטרתו של החוק הינן אפוא לצמצם את פערי הכוחות בשוק העבודה, להגן על העובדים ולהבטיח את רווחתם ואת זכותם לחיי פנאי ומשפחה. לפיכך, נקבע כי שבוע העבודה יהיה בן 43 שעות, ומעסיק שיהיה מעוניין להעסיק בשעות נוספות יחויב בקבלת היתר ואמנם, משרד התעשייה המסחר והתעסוקה העניק היתר כללי במשק ל-12 שעות נוספות בשבוע. מעבר לכך, נדרש היתר מיוחד אותו קיבלו עד כה כ-15 מפעלים בלבה. וכאילו לא די בכך, קבע החוק סנקציה מתוך מטרה להרתיע מפני העסקה בשעות נוספות – גמול כספי המשתלם לעובד, מעבר לשכר הרגיל, בשיעור של 125% עבור השעתיים הראשונות ו-150% עבור כל שעה מעבר לכך.

מטרה נוספת של החוק היא לחלק באופן צודק יותר את התעסוקה במשק וליצור מקומות עבודה. החוק כולל אפוא סעיף המסמיך את הממשלה להגביל את שעות העבודה כדי שתחולקנה בין עובדים רבים יותר מתוך תפיסה מובהקת של סולידריות חברתיות.

בפועל, ההחלטה לעבר "כלכלת ג'ונגל" הפכה את ברירת המחל: העסקה בשעות נוספות היא כיום הכלל במשק בעוד שהאיסור עליה הפך לחריג. כך, למשל, ברף מידע שפרסם לאחרונה 'קו לעובד' מובא סיפורו של א.מ., אשר הועסק כ-300 שעות בחודש, ללא ימי מנוחה, וקיבל אמנם פיצוי אך פחד שמא יפוטרו אם יתלונן, ועל כן העדיף לשתוק ולעבוד בתנאי ניצול. עובד אחר הועסק 22.28 שעות

ביום בממוצע, כלומר 557 (!) שעות בחודש. פונה נוסף התלונן, כי מעסיקו בישר לו במעמד חתימת החוזה כי "חוק שעות נוספות לא חל" בחברה. ממש כאילו חזרנו לתקופת לוקנר. בנוסף לכך, הדרישה לשלם גמול שעות נוספות לעובדים כמעט ואינה נאכפת. התלונות המגיעות ל'קו לעובד' מלמדות, כי מעסיקים רבים כלל אינם משלמים תוספת, או שהם נוקטים דרכים לחמוק מכך, כגון תשלום "שכר גלובלי", שאינו משקף את היקף העבודה האמיתי של העובד. משמע, אפילו הסנקציה – שאמורה היתה להיות המוצא האחרון – גם היא אינה נאכפת.

וכמו תמיד, העדר האכיפה אינו עניין טכני של חוסר משאבים. מדובר במדיניות מכוונת וארוכת שנים, משותפת לממשלות 'הליכוד' ו'העבודה', המבקשת להזייל את עלות ההעסקה ולהפוך אותה למצרך, זול וזמין ככל הניתן לרשות המעסיקים. מובן, כי גם הסעיף בחוק המאפשר לממשלה להגביל את השעות הנוספות לשם יצירת מקומות עבודה – כלל איננו על סדר היום.

הגיעה העת לזיום אפוא דיון ציבורי מקיף בסוגיית השעות הנוספות. בניגוד לדימוי האפור שלה, מדובר בסוגיית מפתח, הנוגעת בזרמי העומק של שוק העבודה. לשם השוואה, בצרפת עומד הנושא בראש סדר היום הפוליטי, ונתון במחלוקת עזה בין ימין לשמאל. מכאן, שהאתגר האמיתי איננו רק להביא לאכיפתו של החוק – יעד שאפתני כשלעצמו בישראל הניאו-ליברלית – אלא לצעוד כברת דרך נוספת, וליזום דיון ציבורי מקיף ונוקב אודות הקשר שבין שעות נוספות לתעסוקה ולאבטלה.

קצה הקרחון

על בנקים וממשלות

בזמנו אמרתי לשר ארידור – לאחר שביקש את עצתי – שכדי להוריד את הרבית נוכח התנגדות הבנקים, עליו פשוט להראות להם מיהו "בעל הבית". לממשלה פקדונות עתק בבנקים והיא מזרימה דרכם את תקציבה, בסכומים של עשרות מיליארדי שקלים [...]. הבנקים, במיוחד באינפלציה, הרוויחו, ועדיין מרוויחים, הון עתק על תנועת הון ציבורי זה. מלבד העמלות הם הוסיפו לעצמם כ-40 "ימי ערך" (השהיית זיכוי הממשלה בכספי המיסים ושימוש חופשי שלהם בכספים אלה) על כל סכום. (אלכסנדר, כוח השוין בכלכלה, עמ' 239)